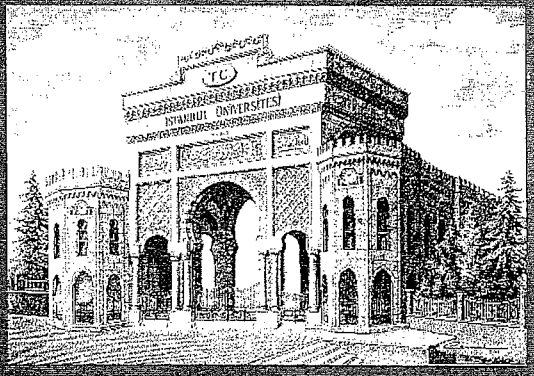
T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI

YIL: 5/2006 SAYI: 10

İstanbul Üniversitesi Yayın No.: 4731
I S S N 1304-9720

İ. Ü. Atatürk İlkeleri
ve
İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün
Armağanıdır.

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTİSÜ DERGİSİ

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI

SAYI:10

YIL: 5 / 2006

HAKEM LİSTESİ

İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü tarafından yayımlanan "Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi sosyal bilimler alanında Yakın Tarih, Atatürk Devrimleri ve Atatürkçü düşünceyle bağlantılı tarih, sosyoloji, edebiyat, sanat tarihi, hukuk, siyaset bilimi, iktisat disiplinlerinden özgün araştırmalara dayanan makaleler başta olmak üzere, bu alanları kapsayacak çeviri, derleme, bilimsel toplantı bildirilerinin tam ya da özet metinleri, kitap tanıtımı vb. gibi yazılara da yer verecek biçimde tasarlanmıştır. Yazarların Türkçe dışında İngilizce, Fransızca, Almanca dillerinde yaptıkları çalışmaları ile Dergiye katkıda bulunmaları olanaklıdır. Dergi yılda iki kez yayımlanır. Dergide yayımlanan çalışmaların sorumluluğu yasa uyarınca yazarlara aittir.

Sahibi:
İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve
İnkılap Tarihi Enstitüsü adına
Prof. Dr. Yakut IRMAK ÖZDEN

Yayın Kurulu:
Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL
Doç. Dr. Işıl ÇAKAN
Yard. Doç. Dr.Aynur SOYDAN
Yard. Doç. Dr. H. Cevahir KAYAM

Dergi Hakem Kurulu:
Prof. Dr. Meral ALPAY
Prof. Dr. Yakut IRMAK ÖZDEN
Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL

Hakem Kurulu:
Prof. Dr. Seçil KARAL AKGÜN
Prof. Dr. Sina AKŞİN
Prof. Dr. Meral ALPAY
Prof. Dr. Necla ARAT
Prof. Dr. Oktay ASLANAPA
Prof. Dr. Nezihi AYKUT
Prof. Dr. Ergun AYBARS
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Prof. Dr. Tanju CANTAY
Prof. Dr. Bihterin DİNÇKOL
Prof. Dr. Ali İhsan GENCER
Prof. Dr. İsmet GİRİTLİ
Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ
Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI
Prof. Dr. Suna KİLİ
Prof. Dr. Erol MANİSALI
Prof. Dr. Özcan MERT
Dr. Rıfat UÇAROL
Prof. Dr. İzzettin ÖNDER
Doç. Dr. Tevfik ÖZCAN
Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL
Prof. Dr. Nur SERTER
Prof. Dr. Arslan TERZİOĞLU
Prof. Dr. Şerafettin TURAN
Prof. Dr. Ünsal YAVUZ
Prof. Dr. Çetin YETKİN

İÇİNDEKİLER

* Editörden Mektup I
Prof. Dr. Yakut IRMAK ÖZDEN

* Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Cephaneliği Baskını 1
Zeki ÇEVİK

* Muğla ve Çevresinde Macarlar 27
Melek ÇOLAK

* Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordularının Galiçya Cephesi'ne Gönderilmesi ve Cephe Gerisinde Yaşananlar 45
Oya DAĞLAR

* İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler 77
Ali DİKİCİ

* Kadıköy Halkevi Faaliyetleri (1935-1951) 105
Eminalp MALKOÇ- Ali ŞAHİN-Silvart MALHASYAN- Sertaç SOLGUN

* Berlin Kongresi Sonrası Osmanlı- Yunanistan Hudut Müzakerelerinde Ege Adaları'nın Askerî Durumu (1880-1881) 167
Ali Fuat ÖRENÇ

* Gaziantep Halkevi Dergisi Başpınar'da Yayımlanan Ömer Asım Aksoy Yazıları 197
Ömer TEMİZ

KİTAP VE DERGİ TANITIMI

* Raylar Üzerinden İmparatorluğun Son Dönem Tarihine Bir Bakış: Hicaz Demir Yolu Üzerine Önemli Bir Yapıt 215
Namık Sinan TURAN

* Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Yerel Meslek Örgütü Yayını: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası 229
Muhlise Yıldız GÜVENDİREN

ÇEVİRİ

* Meslek Gazetesi'nin Gözüyle Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Doktorluğu ve Tıp Fakültesi 253
Sabahattin ÖZEL

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA OSMANLI ORDULARININ GALİÇYA CEPHESİ'NE GÖNDERİLMESİ VE CEPHE GERİSİNDE YAŞANANLAR*

Oya DAĞLAR**

Galiçya Cephesi, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na yardım amacıyla savaştığı Avrupa cephelerinden biridir. Coğrafi olarak Galiçya, bugünkü Güneydoğu Polonya, Rusya ve Çek sınırının birleştiği bölgeye verilen isimdir. Doğusunda Rusya (Podolya, Besarabya) ve Rusya'ya bağlı Bukovina, kuzeyinde Polonya, batısında Silezya, güneyinde Karpat Dağları ve Macaristan yer almaktadır.[1] Tarihsel olarak Galiçya bir dönem Rusya ve Polonya hakimiyetine girmiş, 1846 tarihinden Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlı bir eyalet olarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde Galiçya, 1945 yılında yapılan sınır değişikliği sonucu, Güneydoğu Polonya ve Batı Ukrayna Cumhuriyetleri sınırları içinde yer almaktadır.[2]

Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya, batıya doğru ilerlemek ve Polonya topraklarını genişletmek için Galiçya'yı alma çabalarına girdi. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 1914 yılının Ağustos ayında, müttefiki olan Almanya ile birlikte Doğu Cephesi olarak bilinen Galiçya Cephesi'ni açmak zorunda kaldı. 20 Ağustos 1914'te başlayan ilk Rus taarruzunda Avusturya-Macaristan henüz yığınaklarını tamamlayamadığı için ağır bir yenilgi alarak, Karpatlara kadar çekilmek zorunda kaldı. 1914 yılının Eylül ayı içinde daha ilk muharebede Ruslar Galiçya'yı tümden işgal etmiş oldular. Bu durum karşısında Avusturya-Macaristan Almanlardan acil yardım talebinde

---

* Bu makalenin temel kaynakları olan Dr. Hulusi Fuad Tugay'ın dosyalarına ve Galiçya'daki Türk askerlerinin orijinal fotoğraflarına ulaşmamı sağlayan Prof. Dr. Nuran Yıldırım'a teşekkür ederim.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi.

1 Vedat Şenyol, Arif Özsan ve Selami Başaran, Birinci Dünya Harbi, VII cilt, Avrupa Cepheleri, I. kısım Galiçya Cephesi, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 1967, s. 17.

2 http://tr.wikipedia.org/wiki/Gali%C3%A7ya_%28Orta_Avrupa%29, 3.06.2007

bulundu. Alman orduları bölgeye takviye kuvvetler göndererek, 1915 yılında iki ayrı taarruzla Rusları bölgeden atmayı başardılar. Avusturya-Macaristan için tehlike o an için önlenmişti. Fakat bu geçici bir durumdu ve Ruslar bir yıla yakın bir süre bölgede askeri birliklerini güçlendirerek, çok daha şiddetli muharebeler için ciddi hazırlıklar içine girdiler.[3] Galiçya için asıl büyük tehlike bu tarihten sonra gelecekti.

Endişeli bekleyiş 4 Haziran 1916 tarihinde Rusların başlattıkları Brossilov Taaruzu ile netlik kazandı. Avusturya-Macaristan orduları uzun süre direnmelerine rağmen Ruslar karşısında ikinci büyük yenilgilerini aldılar. Ruslar şiddetli taarruzlarla Galiçya Cephesi'nde 50 kilometre genişliğinde bir yarık açmışlar ve 100.000'den fazla esir almayı başarmışlardı. Cephedeki bu yarık müttefik ordularını çok ciddi bir tehlike ile karşı karşıya bırakıyordu. Cepheye yapılacak yeni bir Rus taarruzu Doğu Cephesi'nin çökmesi anlamına gelebilirdi. Bu kritik durum karşısında Avusturya-Macaristan güneyde General Bothmer komutasındaki birlikleri süratle Galiçya'ya kaydırarak, zaman kaybetmeden karşı taarruza geçti. Rus orduları güçlükle durdurulabildi. Fakat Avusturya-Macaristan'ın bir sonraki taarruzda takviye kuvvetlere büyük ihtiyaç duyduğu ortadaydı. Ruslar cephenin zayıflığını fark etmişler ve saldırılarını bu bölgede yoğunlaştırmışlardı.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için Birinci Dünya Savaşı'nın en zor senelerinden biri 1916 yılı olmuştur. 1916 yılında İtalya ve Romanya'nın savaşa girmesi üzerine Avusturya-Macaristan birlikleri iki ayrı cephede daha savaşmak zorunda kaldılar. Rusya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı kazandıkları zaferler uzun süreden beri tarafsızlığını koruyan Romanya'nın İtilaf Devletleri yanında savaşa girmesine sebep oldu. Romanya, Avusturya-Macaristan'ın bu zor durumundan yararlanarak Romenlerin yoğun olarak yaşadıkları Avusturya-Macaristan'a ait Transilvanya ve Arat topraklarını ele geçirmeyi plânlıyordu. Bu amaçla Romanya savaşa dahil olmasından bir ay sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş ilân ederek, Transilvanya topraklarına girdi ve bölgenin üçte birini işgal etmeyi başardı. Bundan bir kaç ay önce de (23 Nisan 1916) İtalya savaşa girmiş ve Avusturya-Macaristan'a saldırmıştı. İtalyanları geri püskürtmeyi başarmış olsalar da, Romanya'nın saldırısı ile imparatorluğun cephe gerisi büyük bir tehlikeye girmişti. 1916 yılının ortalarına gelindiğinde Avusturya-Macaristan'ın pek çok cepheden

---

3 Martin Gilbert, **The First World War , A Complete History**, New York, 1994, s. 165-168.

sarıldığı ve çok güç bir durumla karşı karşıya kaldığı görülüyordu.[4] Acil olarak takviye kuvvetlere ihtiyacı vardı. Oysa aynı tarihlerde Almanya askeri ağırlığını Batı Cephesi'ndeki şiddetli taarruzlara vermek zorunda kaldığından, Avusturya'nın ihtiyaç duyduğu takviye birlikleri göndermesi zordu. Durumun ciddiyeti üzerine 1916 yılında Alman Genelkurmayı dört müttefik devlet ordularının genel harekâtının Alman Genel Karargâhından yönetilmesini kararlaştırdı. Yapılan plan çerçevesinde Avrupa cepheleri için Osmanlı Devleti'nden üç ayrı Kolordu istendi. Bunlardan birinin Avusturya-Macaristan'a yardımcı olmak ve Ruslarla savaşmak üzere Galiçya Cephesi'ne, birinin Romenlerle savaşmak üzere Romanya Cephesi'ne, diğerinin de Sırplara karşı mücadele etmek amacıyla Makedonya Cephesi'ne gönderilmesine karar verildi.

Galiçya'ya Asker Gönderme Konusundaki Tepkiler

Alman Genel Kurmay Başkanı Hindenburg tarafından hazırlanıp, Osmanlı Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya iletilen bu teklif, tereddütsüz kabul edildi. Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu doğuda Kafkas Cephesi'nde Ruslara karşı, güneyde Irak, Suriye ve Hicaz'da İngiliz ve Fransız birliklerine karşı şiddetli muharebelerle boğuşuyordu. Pek çok cepheden ağır yenilgi haberleri gelmekteydi. Doğu cephesinde Ruslar Erzurum, Erzincan, Trabzon, Muş ve Bitlis'i ele geçirmiş, İngilizler Irak'ın büyük bölümünü, Filistin'i işgal etmiş, İngilizlerle işbirliği içinde olan Araplar Hicaz, Yemen ve Asir'i kontrolleri altına almışlardı.[5] Batıda birleşik müttefik devletlere karşı açılan Çanakkale Cephesi ise yeni kapanmıştı. Savaşın güç koşullar altında devam ettirildiği böyle bir dönemde Osmanlı Genelkurmayı'nın Avrupa cephelerine asker gönderme kararı bazı askeri yetkililer ve devlet adamları tarafından ciddi biçimde eleştirildi. Öte yandan söz konusu kararın doğru olduğu konusunda Enver Paşa'ya destek verenlerin de sayısı az değildi. Dolayısıyla Avrupa cephelerine destek kuvvet gönderme kararı uzun süre yetkili çevreler ve dönemin basınında farklı tartışmalarla yerini almıştır. Üzerinde durulması gereken, bu tartışmaların ağırlıklı olarak hangi konular üzerinde odaklandığı ve söz konusu kararın savaşın sonucu üzerindeki öneminin nasıl değerlendirildiğidir.

---

4 Şenyol, **a.g.e.**, s. 12-14.

5 Mahmut Boğuşlu, **Birinci Dünya Harbinde Türk Savaşları**, İstanbul, 1990, s. 132.

Enver Paşa'nın en yakın askeri müşavirlerinden biri olan General Bronsart von Schellendorf, savaş sonunda yayınladığı gizli raporunda, bu kararın yerinde olduğu görüşündedir. Çünkü General Schellendorf'a göre Birinci Dünya Savaşı'nın asıl sahası Batı Cephesi'dir. Osmanlı coğrafi durumu, askeri ve ekonomik kudreti itibariyle bu savaşta ancak ikinci derecedeki bir cephe önemindedir. Osmanlı'nın bu savaştaki görevi düşman kuvvetlerini asıl harp sahasından kendi sınırlarındaki cephelere çekerek, müttefiklerinin yükünü hafifletmek ve gerektiği takdirde müttefiklerinin ordularına takviye kuvvetler sağlamaktır. Nitekim Osmanlı'nın savaşa girmesiyle birlikte 1,5 milyona yakın düşman kuvveti Osmanlı sınırlarında daimi surette bağlı kalmış ve 100.000'den fazla Osmanlı birliği esas muharebe sahalarına kaydırılmıştı.

Askeri Müşavir General Schellendorf raporunda, Enver Paşa'nın Avrupa cephelerine asker gönderme kararına itirazların olduğunun altını çizerek, her şeye rağmen söz konusu kararın uygulamaya konmasının doğru olduğu üzerinde durmaktadır. Rapordan anlaşıldığına göre; eleştiriler daha çok Osmanlı sınır bölgelerindeki bazı cephelerde, Osmanlı askerlerine daha çok ihtiyaç olduğu yönünde ağırlık kazanmaktadır. Schellendorf'a göre bir tercih yapılması gerekiyordu ve bu tercih de askeri bakımdan önemi olmayan "mukaddes yerlerin" bırakılması pahasına Avrupa cepheleri yönünde yapılmıştı. Eğer Avrupa'da kesin bir sonuç alınırsa, elden giden ülkelerin geri alınması da mümkün olacaktı.

General Schellendorf, Osmanlı büyük karargahındaki Alman generalleriyle birlikte Enver Paşa'nın da aynı görüşü benimsediğini iddia etmektedir. Nitekim 3 Aralık 1916 tarihinde Yüksek Komiserliğe çektiği telgrafında bu düşüncesini şöyle ifade ettiği görülmektedir: "Şayet düşmanın Filistin'i zaptına karşı gelinmezse, bu olay ne umumi ne de Türkiye için tehlikeli olur, fakat düşmanın pek çok kuvveti savaşın kat'i neticesi alınmayacak bir yerde bağlanmış olur." [6]

Savaşın asıl sahasının Avrupa cepheleri olduğu yönündeki düşünce, General Schellendorf'un yanı sıra bazı Alman generalleri ve üst düzey askeri yöneticileri tarafından desteklenmekteydi. Bunu o dönemde yapılan bazı yazışmalardan ve dönemin basınından takip edebilmek mümkündür. Örneğin; General von Hindenburg ve General Ludendorff'un Wiener Freire Presse'nin

---

[6] Akdes Nimet Kurat, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Ankara, 1966, s. 35.

Berlin muhabiri Dr. Goldmann'a verdikleri mülakatta savaşın sevk ve idare yönünün yine Avrupa cepheleri merkezinde olduğu tarzındaki düşünce açıkça görülmektedir. Mülakattaki en ilgi çekici paragraflardan birisi General Hinderburg'un sözleridir: "Bizim bazı mahalli yenilgileri ta önceden göze almadan savaşı devam ettirmemiz mümkün olamazdı. Ben bu yenilgileri küçümsemiyorum, bu yenilgiler sırasına göre oldukça acı vericidir; fakat bunlar savaşın genel seyri bakımından önemsizdir. Ve ancak bunlar göze alındığı zaman, başka kesimlerde, mesela bizim Romanya'daki ve Doğu Galiçya'daki, İtalya'daki taarruz ve başarılarımız gibi büyük teşebbüslere girişmek mümkün olmuştur. Bu tabiatıyla çok büyük bir sorumluluk mahiyetindedir. Fakat sorumluluğa karar verebilmek, bütün stratejilerin başlangıcı demektir. Bugünkü dünya savaşının cereyan ettiği muazzam muharebe hatlarında, ancak küçük bir kesiminde vuku bulan elverişsiz bir durum karşısında korku ve endişe duyan bir ordu kumandanı, hiçbir zaman büyük bir iş yapamaz."[7]

Tüm bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, hem General Schellendorf ve birçok Alman generali hem de Enver Paşa, Anadolu'da açılan cepheleri düşman için sadece bir yem ve şaşırtma alanı olarak görüyorlardı. Savaşın kati neticesi hiç bir zaman burada alınmayacaktı ama daha çok askeri birliğin buraya çekilmesi ile asıl cepheler rahatlayacaktı. Böyle bir plân için General Schellendorf'un deyimiyle Enver Paşa da fazlasıyla müsamahakâr davranmıştı.

Osmanlı Devleti'nin ödevini başarıyla yerine getirdiğini 4 Kasım 1918 tarihli raporunda General von Seeckt de belirtmişti. Von Seeckt raporunda Osmanlı-Alman ittifakının Osmanlı Devleti açısından yanlış bir hareket olduğunu fakat Alman menfaatlerini koruduğu için önemli bir gelişme olarak kabul edilmesi gerektiği üzerinde durmakta ve şu açıklamayı yapmaktadır: "İngiltere'ye karşı İslam alemini seferber kılmak, yani "cihad" açmak girişimi tam bir başarısızlığa uğramakla beraber, Türkiye zayıf ve boyuna azalan kuvvetlerin izin ettiği nispette hizmet etmiştir. Çanakkale'nin kapatılmasının Rusya'nın yenilgiye uğratılmasında payı olmuştur. Filistin ve Irak cepheleri üstün sayıda İngiliz kuvvetlerini bağladığı gibi, Kafkas cephesi Rus kuvvetlerini alıkoymuştur. Türk siyaseti bakımından muhakeme edilirse, savaşın sonucu Talat ve Enver'in siyaseti için bir mahkumiyet niteliğindedir." [8]

---

7 Kurat, **a.g.e.**, s. 35-36.

8 **A.g.e.**, s. 64.

Galiçya Cephesi'nin açılmasının gerekliliği üzerinde duranların paylaştığı bir düşünce de şuydu: Bu cephe mücadeleleri Rusların Karadeniz kıyılarına asker çıkararak Balkanlar yoluyla Akdeniz'e inmesini önlemek için açılmıştı. Aksi halde Çanakkale'deki mücadele boşa gidecekti. Dolayısıyla Galiçya Cephesi, Çanakkale Cephesi'ndeki mücadelenin devamı gibi algılanmalıydı. Süleyman Nazif Harp Mecmuası'nda yayınlanan yazısında bu düşünceyi "Çanakkale bundan sonra bir isim değil, bir tarih olacaktır. Galiçya da onun zeyli" şeklinde özetlemişti.[9]

Sonuç olarak Alman generali Hans von Seeckt'in belirttiği gibi, "taraf tutmayan her müşahidin vereceği hüküm, Türkiye'nin harbe iştiraki hususunda ittifak görevlerini kendisini feda edercesine yerine getirmiş olduğu merkezindedir".[10] Fakat aynı general savaştaki Alman yenilgisinin bir sebebini de yine Osmanlı Devleti ile yapılan ittifak anlaşmasındaki yanlışlığa bağlayarak, hatanın en başta yapıldığını iddia etmekteydi. Nitekim 4 Kasım 1918'de kaleme aldığı raporun sonuç bölümünde "Bir kadavra ile evlenilemez ve doktor da, ilaç ve tedavisinin tesiri olmadığından ötürü ölüye çıkışmamalıdır"[11] açıklaması dikkat çekiciydi.

Diğer yandan Osmanlı Devleti'nde görev yapan tüm Alman generallerin aynı düşünceyi paylaştığını iddia etmek, yanlış bir kanaat olacaktır. Alman askeri heyetinin başı Liman von Sanders başta olmak üzere bazı Alman general ve subayları Avrupa cephelerine asker gönderme kararını farklı yorumluyorlardı. Liman von Sanders'e göre; Romanya cephesine asker gönderme kararı stratejik açıdan doğru olmasına rağmen, Galiçya ve Makedonya cephesi için aynı şeyi söylemek mümkün değildi. Bu karar yalnız Osmanlıların değil, Almanların çıkarlarına da aykırıydı. Bunun en önemli sebebi; 1916 yılında Osmanlı Devleti'nin kendi sınırlarını savunmakta bile zorlanacak kadar zayıf olmasıydı. Kendileri yardıma muhtaç iken Osmanlı Devleti'nin dışarıya yardım etmeye kalkışması çok yanlış bir hareketti. Çünkü Osmanlı Devleti bu tarihte Kafkasya, Irak ve Sina yarımadasındaki uzak cephelerde sayıca kendisinden üstün kuvvetler karşısında bulunuyordu. Küçük Asya'nın uzun sahillerinin muhafazası ile İstanbul'un güvenliğinin sağlanması, Osmanlı kuvvetlerine öyle görevler yüklüyordu ki, Avrupa ve Makedonya

---

9 Süleyman Nazif, "Çanakkale'den Galiçya'ya", **Harp Mecmuası**, Haz. Ali Fuat Bilkan, Ömer Çakır, İstanbul, 2004, sayı: 20, s. 316-317.

10 **A.g.e.**, s. 64 -65.

11 **A.g.e.**, s. 74.

cephelerine asker gönderir ve bu askeri devamlı hizmet görecek durumda tutar ise, asıl görevlerini yapabilmesi çok güçleşirdi. Üstelik Osmanlı birliklerinin Avrupa cephelerine gönderilme sebebi, buradaki müttefik devletlerinin ordularını takviye amacı taşıyordu. Dolayısıyla bu seçilmiş ve iyi durumda olan birlikler Avrupa'daki cephelerde sadece takviye kuvvetleri olarak küçük hizmetlerde görevlendirildiler. Oysa bu birliklerin çoğu Anadolu'daki çeşitli cephelerde çarpışmış, tecrübeli ve iyi yetişmiş asker ve subaylardan meydana geliyordu. Bu kıtaların potansiyelinden kendi memleketlerinde çok daha fazla yararlanmak mümkündü.

Öte yandan Liman von Sanders'in Galiçya ve Makedonya cephelerinin savaşın sonucunu doğrudan etkileyecek asıl harp sahaları olduğu görüşüne de katılmadığı anlaşılıyor. Ona göre bu iki cephenin savaşın kesin sonucu ile ilgisi çok zayıftı.[12]

Galiçya'ya Gönderilen Osmanlı Ordusu'nun Özellikleri

Galiçya'ya asker gönderme konusundaki eleştiriler, ordunun hazırlanması konusunda da devam etti. Eleştirilerin odak noktasında; Galiçya'ya gönderilecek olan kıtaların kadro ve lojistik hizmetlerinde ayrıcalıklı davranıldığı görüşü yer alıyordu. Başkomutanlığın 10 Temmuz 1916 tarihinde yayınladığı emirle 15. Kolordu'nun iki tümeni (19'uncu ve 20'nci tümen) ile birlikte Galiçya'ya gönderileceği kesinleşmiş[13] ve emrin kolorduya ulaşmasının ardından kıtalarda hummalı bir hazırlık çalışması başlamıştı. Verilen emre göre ilk kafilenin 25 Temmuzda trene bindirilip gönderilmesi gerekiyordu. Fakat süre çok kısıtlı olduğundan, hazırlıklar konusunda ciddi sıkıntılar yaşandı. Resmi yazışmalardan anlaşıldığına göre askeri aksaklıklar ve noksanlar son zamana kadar giderilemedi.

Hazırlıkların tamamlanmasıyla ilgili en önemli sorunlardan biri teçhizatla ilgili eksikliklerden kaynaklanıyordu. 15. Kolordu Komutanı Kurmay Albay Yakup Şevki (Subaşı) [14] tarafından hazırlıkların son durumu ile ilgili Harbiye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda, Galiçya'ya gidecek ordunun ayrıntılı bir

---

12 Liman von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, İstanbul, 1968, s. 147-149.

13 **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)**, Meclis-i Vükelâ Mazbataları, (M.V.), Dosya numarası (Dno.) 244, Gömlek numarası (Gno.) 24 .

14 Daha sonra, Kasım 1916'da 15. Kolordu Komutanlığı Tuğgeneral Cevat (Çobanlı) Bey'e, Kolordu Kurmay Başkanlığı Yarbay Şefik (Aker) Bey'e verilmiştir. Buna bağlı olarak 19. Tümen Komutanlığı'na Kurmay Albay Sedat, 20. Tümen Komutanlığı'na ise Binbaşı Osman Behçet Bey atanmıştır, bkz. Şenyol, **a.g.e.**, s. 23.

durum fotoğrafını görmemiz mümkündür. Yazıda askerler arasında kıyafet konusunda hiçbir uyum olmadığı, çorap üstüne çarık giymiş subayların gayet çirkin bir görüntü sergilediği, bölüklerde kırkar ellişer palaskasız askerin bulunduğu, palaskaların ve fişenklerin askerlere dengeli olarak dağıtılmadığı, matara ve madeni malzemeler konusunda eksiklikler olduğu belirtilmişti. Yazıda bilhassa üzerinde durulan konu teçhizatla ilgili dağıtımın gelişi güzel yapılmış olmasıdır. Örneğin bazı askerde ikişer matara, ikişer ekmek torbası varken, bazılarında hiç yoktu. Bazı askerlerin elinde ordugâhta kendiliklerinden tedarik ettikleri yemek kapları olduğu görülüyordu. Birçok askere resmi teçhizat için gerekli doğru dürüst malzeme verilmemişti. Düzensiz yapılan dağıtım yüzünden bazı kıtalarda teçhizat tam iken gerideki bazı kıtaların çıplak kaldığı belirtilmişti.[15]

Hazırlıklar çerçevesinde yalnız erlerin değil rütbeli askerlerin de teçhizat noksanlarının büyük olduğu anlaşılmıştır. Ordu içinde kabalağı[16] olmadığı için kalpak takmış pek çok subay vardı. Oysa seferberlik ve savaş zamanında subayların ve erlerin mutlaka kabalak almış olmaları gerekiyordu. Buna gerekçe olarak subaylara teçhizat ikmali yapmak için gönderilen memurların henüz gelmemiş olması gösteriliyordu. 15. Kolordu Komutanı Yakup Şevki Bey, hazırlıkların gelişigüzel yapılmış olduğuna dikkat çekerek, eskiden mevcut teçhizat miktarıyla yeniden gönderilenler dikkate alındığında, hiçbir askerin teçhizatsız kalmaması gerektiğini bildirmişti. [17]

Aksaklıklar askerlerin sağlık muayenelerinde de görülmüştür. 15. Kolordu birlikleri, kısa bir süre önce kapanmış olan Çanakkale Cephesi'nde savaşan askeri birliklerden meydana geliyordu. Fakat kolordunun Anadolu'daki başka birliklerle tamamlanmasına ihtiyaç vardı. Çünkü Çanakkale Savaşı'nın zorlu koşulları altında mücadele eden kolordu askerlerinin büyük çoğunluğu zayıf düşmüştü ve yeniden savaşacak güçte değildi. Üstelik savaşın ardından ortaya çıkan kolera ve lekeli tifo salgını kolordu birliklerinin mevcudunu iyice azaltmıştı.[18] Bu durumda hem mevcut askerlerin hem de Anadolu'nun çeşitli

---

15 **Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)**, Birinci Dünya Harbi (BDH), Klasör no: 4383, Dosya no: 124 A (05.07. 1332- 09.11.1332).

16 Kabalak: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda kullanılmış olan, şapkaya benzeyen bir tür başlık.

17 **ATASE**, BDH, Klasör: 4383, Dosya: 124 A (05.07. 1332- 09.11.1332).

18 Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Oya Dağlar, **War, Epidemics and Medicine in the Ottoman Empire From the Balkan Wars Through the Great War**, Yayımlanmamış Doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2004, s. 310-317.

cephelerinden 15. Kolordu'ya gönderilen askerlerin sıkı bir sağlık muayenesinden geçirilmesi büyük önem taşıyordu. Ayrıca salgın hastalıklara karşı askerlerin mutlaka aşılarının tamamlanması gerekiyordu. Oysa kolordunun savaş hazırlıklarını denetleyen Şevki Bey, bir bölükte topal bir neferin olduğunu görerek, askerlerin sağlık muayenelerinin iyi yapılmadığını fark etmiş ve askerlerin daha ciddi bir sağlık taramasından geçirilmelerini istemişti. Bu iş için Keşan Hastanesi Başhekimi Salih Efendi görevlendirildi. Öte yandan askerin salgın hastalıklardan korunması için İstanbul'dan acil olarak aşı istendi.[19] İlk aşamada 3 kilo kolera ile 5 kilo tifo aşısı gönderilmesine rağmen bu miktar yeterli olmadı. 15. Kolordu askerlerinin büyük çoğunluğunun aşı süreleri bittiği için tamamının hazırlıklar sırasında aşılanmaları gerektiği belirtilerek, daha fazla kolera, tifo ve dizanteri aşısı talep edildi.[20] Karşılıklı yazışmalardan savaş koşulları dolayısıyla istenilen miktarda aşının hemen bulunamadığı anlaşılmaktadır. Bu durum büyük sıkıntı yaratmış, yeterli aşı bulunamadığından kıtaların neredeyse yarısına bir süre aşı yapılamamıştır.[21]

Hazırlıklarla ilgili sorunlar sadece teçhizat eksikliği ve sağlık hizmetlerindeki aksaklıklarla sınırlı değildir. Orduda teçhizat eksikliğinden dolayı, resmi malzemenin yanlış ve kötü kullanılması da söz konusuydu. Örneğin İngilizlerden kalan bakraçlar yemek ve su kabı olarak kullanılmak üzere askerin elinde bulunmaktaydı. Öte yandan Keşan'da fırından ekmek alan askerler torbaları olmadığından ekmekleri portatif çadır bezlerine sarıyorlardı. Üstelik torba ya da çuval olarak kullanılan çadır bezlerinin bazıları sokak ortalarında yere konuyor, dolayısıyla son derece disiplinsiz ve hijyenik olmayan bir durum ortaya çıkıyordu. Askeri bu davranıştan vazgeçirmek için askerlere bir an önce ekmek torbaları dağıtmak, çadır bezlerini de sadece çadır kurmak için ordugahta istif etmek gerekiyordu. Düzenlemelerin tabur ve bölük komutanlarının sorumluluğuna bırakılmasına karar verildi.[22]

Öte yandan organizasyon bozukluklarından doğan keyfi davranışlara da rastlanıyordu. Bazı subaylar yük hayvanı eksikliğini gidermek üzere gönderilen hayvanlara kendi kişisel eşyalarını yükleyerek, orduya ait resmi eşyaların nakliyatını engelliyordu. Kimi subayların eşyaları da kışlık hâki portatif çadırlara sarılıp resmi malzemenin konacağı sandıklara yerleştirilmişti. Ayrıca

---

19 ATASE, BDH, Klasör: 4416, Dosya: 50/ 008-01 (27.12. 1331- 23.01.1332).
20 ATASE, BDH, Klasör: 4416, Dosya: 50./ 008-02 (27.12. 1331- 23.01.1332).
21 ATASE, BDH, Klasör: 4416, Dosya: 50 / 008-03 (27.12. 1331- 23.01.1332).
22 ATASE, BDH, Klasör: 4383, Dosya: 124 A / 001-01(05.07. 1332- 09.11.1332).

bölük emirleri, subaylar ve çavuşların bazıları resmi ve özel eşyalarını erlere taşıtıyorlardı. Oysa askeri nakliyatın düzenli yapılabilmesi için erlere angarya türünde fazla eşya taşıtılmaması gerekiyordu. Tüm bunlar ordunun hazırlıklarını aksatarak para ve zaman kaybına neden oluyordu. Şevki Bey, denetimi sırasında aksaklıkları görerek, bir kısmını bizzat kendisi düzeltmeye çalışmış, yetkili kişilere de disiplinsizliklerin giderilmesine ilişkin emirler vermiştir. Ayrıca teçhizat eksikliklerinin giderilmesi için, ilk hareket edecek kıtanın noksanının daha sonra hareket edeceklerden alınarak ikmal edilmesini emretmiştir.[23]

Yapılan düzenlemelere karşın 15. Kolordu'nun hazırlıkları yeterince tamamlanamamıştır. Harbiye Nezareti'nin belirlediği tarihte asker sevkıyatının yapılması zorunlu olduğundan ilk askeri kafileler eksikliklerine rağmen trenlere bindirilerek Galiçya'ya gönderilmiştir.

23 Temmuz 1916 sabahı Keşan'dan hareket eden ilk kafile 15. Kolordu'ya bağlı 57. Alay'ın ilk taburudur. 15. Kolordu Kumandanı Miralay Şevki Bey'in aynı tarihte Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, Galiçya'ya ilk hareket eden kafilede hala palaskasız ve çarıklı erler olduğu ve teçhizat konusunda ciddi eksiklikler bulunduğu bildirilmiştir.[24] Bunun üzerine kıtaların yeniden bildirilecek nakliyat cetvellerine göre düzenlenmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesi kolorduca emredilmiştir.[25] Diğer yandan alınan karara göre; şayet ilk gönderilen birlikler yerlerine varıncaya kadar İstanbul'dan Uzunköprü'ye malzeme gelirse noksanları arkadan gönderilecektir. Her askerde mutlaka kıyafet, kundura, palaska, çanta, matara vs. bulundurulması şart koşulmuştur. Bunun için, daha önce verilen emre uygun olarak, arkadaki kıtaların teçhizatı ilk gönderilecek kıtalara verilerek, eksiklikler giderilmeye çalışılacaktır.[26]

Hazırlıkların tamamlanmasına ilişkin kararlarda hayvanlarla ilgili olan düzenlemeler de yer almaktaydı. Buna göre tevhid semeri olmayan hayvanlar trenlere bindirilmeyecek, Uzunköprü'de bırakılarak arkadaki kıtaya teslim edilecekti. Bu hayvanlar ancak İstanbul'dan gelen tevhid semerleri ile eksiklikleri giderildikten sonra sevk edilebileceklerdi.[27]

Alınan emirlere uygun olarak 15. Kolordu birliklerinin ikmal ve hazırlıkları büyük bir hızla tamamlanmıştır. İddiaya göre; gerek kadro

---

[23] **ATASE**, BDH, Klasör: 4383, Dosya: 124 A / 001-01 (05.07. 1332- 09.11.1332).
[24] **ATASE**, BDH, Klasör: 4383, Dosya: 124 A / 003-01 (05.07. 1332- 09.11.1332).
[25] Şenyol, **a.g.e.**, s. 29.
[26] **ATASE**, BDH, Klasör: 4383, Dosya: 124 A / 003-02 (05.07. 1332- 09.11.1332).
[27] **ATASE**, BDH, Klasör:: 4383, Dosya: 124 A / 003-01 (05.07. 1332- 09.11.1332).

eksiklerinin tamamlanmasında gerekse askerlerin silah ve donanımının karşılanmasında, Başkomutanlık diğer birliklere kıyasla 15. Kolordu'ya çok daha ayrıcalıklı davranmıştı.

Bu kolordunun seçilmesi bile ayrı bir anlam taşıyordu. 15. Kolordu birlikleri daha önce Çanakkale Cephesi'nde savaşan, deneyimli, yüksek askeri kabiliyete sahip askeri birliklerden meydana geliyordu. Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın emri uyarınca 15. Kolordu'yu oluşturan birlikler 32 yaş ve altı (yani 1884 ve daha sonra doğmuş olanlar), fiziksel olarak düzgün ve sağlıklı görünen genç erlerden ve yetenekli genç subaylardan özenle seçildi. Zayıf ve hasta askerler hastanelere ya da başka birliklere gönderilerek, alaylı subayların yerine mektepli subaylar getirildi. Tümen ve alay komutanlarının hepsi genç, enerjik, yüksek askeri yeteneklere ve savaş deneyimine sahip subaylardı. Galiçya Cephesi'nde savaş başladıktan sonra Osmanlı ordularını yakından gören bir Alman savaş muhabiri, askerlerin yeterlilikleri karşısında şaşkınlığa düştüğünü ifade ederek, "Türk subaylarının neredeyse tamamı Almanca ve Fransızca konuşuyorlar... Osmanlı kıtaları hep Anadolu halkından bilhassa Bursa ve İzmir havalisindendir. Harp kıtaatı genç ve kuvvetli askerlerden oluşmaktadır" yorumunu yapmıştı.[28] Yedek subaylar arasında yabancı okullarda okumuş, hukuk eğitimi almış, ziraat mektebi vs. yüksekokullardan mezun olmuş pek çok kişi bulunuyordu.[29]

Öte yandan silah, cephane ve askeri donanım konusunda da aynı ayrıcalığın gösterildiği ve ordunun elindeki bütün olanakların 15. Kolordu'nun eksiklerinin giderilmesi için seferber edildiği iddia edilmekteydi. Buna göre, askerlerin silah ve donatımı olanaklar ölçüsünde en iyiler ile değiştirilmişti. Askerlerin nakil sırasında ve sonrasındaki konaklama, yeme-içme, sağlık hizmetleri, posta işleri, hayvanların beslenmesi ve bakımı gibi önemli ihtiyaçlarının ise, Avusturya-Macaristan tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Birlikler Galiçya'ya varınca orada 5-6 batarya, havan makineli tüfek birlikleri ve diğer lojistik ve teknik hizmetlerle takviye edileceklerdi.[30]

15. Kolordu'nun hazırlıkları konusunda gösterilen bu özenin altında Enver Paşa'nın Galiçya'ya asker gönderme kararını bir itibar meselesi olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Hazırlıklar çerçevesinde kolordu birliklerine askeri eğitimin yanı sıra görgü ve disiplin konularında verilen dersler ayrı bir

---

28 **Tanin**, 12 Teşrinievvel 1916.
29 **Tanin**, 3 Teşrinisani 1916.
30 Şefik Ertem, **Avrupa'da Yüzbin Türk Askeri**, İstanbul, 1992, s.78-79.

önem taşımaktadır. Askerlere gittikleri ülkenin örf ve adetleri, coğrafi durumu, iklim koşulları, kültürel, siyasi, askeri yapılanmasına ilişkin bilgiler verilmiş, ayrıca hem nakil sırasında hem de Galiçya'da bulundukları süre içinde cephede ve cephe gerisinde Osmanlı askerine yakışan bir askeri disiplin ve ölçülü davranışlar içinde olmaları konusunda uyarılmışlardı. Tüm bu eğitimlerin temelinde Avrupa'ya karşı mahcup olmamak ve Türk imajını iyi yönde temsil etmek arzusu yattığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Askerlerinin Avrupa'da Karşılanması ve Basında Çıkan Haberler

15. Kolordu'nun sevkıyatı, Başkomutanlık emrine uygun olarak 23 Temmuz 1916 tarihinden itibaren başladı.[31] Birlikler 32.017 er ve 535 subaydan meydana geliyordu.[32] 27 Temmuz'da 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders, ertesi gün de Başkomutan Vekili Enver Paşa, Uzunköprü'ye gelerek birlikleri denetleyip, gereken bilgileri aldılar.

İlk bölükler Berlin-Bağdat demiryolundan yararlanarak, Uzunköprü'den trenle yola çıktılar. Belgrat'ta temizlik ve sağlık kontrolünden geçtikten sonra Budapeşte üzerinden Avusturya-Macaristan'a varan Osmanlı orduları Avrupa'da büyük ilgiyle karşılandılar. Osmanlı ordularının Avrupa topraklarına girişlerini Osmanlı basını şu şekilde vermişti: ".....Galiçya'ya giden Türk ordusu sevkıyattan geçerken sükut ve derin vâkârı, şevk ve azimkâr siması, cesur, temiz, olgun heybeti ve kıyafeti ile herkesin takdir ve hayretini kazanmıştı. Sevk istasyonuna ulaşan askeri kıtaların yemek yemek ve muayene edilmek için gürültüsüz ve düzenli bir biçimde istasyonun karşısındaki sahra mahallerine gidişlerini ve genç Türk kitlelerini seyretmek için herkes acele ediyordu. Harb-i Umumi'nin belki de en yiğit ve en cesur ordularını temsil eden bu orduların ağırbaşlılığı bilhassa Sofya'daki yazar ve gazetecilerin dikkat ve ilgisini çekmişti. Hem eski yanlış hatıratı düzeltmek ve hem de ilham kaynağı bulmak ümidiyle sevkıyatı yakından görmek için büyük bir tutku gösteriyorlardı."[33]

Osmanlı ordularına ilgi Galiçya'da da devam etti. 15. Kolordu'nun gelişini bir Macar gazetesi ".....nihayet Osmanlı askerleri geldi. Bunların şark güneşinden esmerleşmiş çehreleri, cengaver tavır ve vaziyetleri, geniş omuzları,

---

31 **BOA.** M.V., Dno: 202, Gno: 141.
32 Mehmed Emin, **Harb-i Umumi'de Osmanlı Cepheleri Vekayii**, İstanbul, 1338, s. 35.
33 **Tanin**, 15 Eylül 1916.

iri vücutları, düşmanını korkutacak, dostlarını da sevindirecekti. Orada Haliç'ten, Anadolu'dan, Suriye'den, Kürdistan'dan, Şam'dan, Dicle ve Fırat civarındaki köylerden gelmiş cengaverane kıyafetli askerler görünmektedir...Her ne kadar bu askerler bizde Şarklı tesirini bırakıyorlar ise de bunların inzibatı mükemmeldir."[34] şeklinde duyurmuştu. Bu ifadelerde merakla karışık bir küçümsemenin yanında, Türklerin cesaretini ve askerlik yeteneğini öven karmaşık bir duygu seziliyordu. Genel olarak her iki ülkenin basın organları Osmanlı ordularının Avusturya-Macaristan topraklarına girdiği ilk günden itibaren övgü dolu ve Osmanlı-Avusturya silah kardeşliğini destekleyici haberler yaptılar. Örneğin 27 Temmuz 1916'da Polonya'da Czas Haber Ajansı'nın haberinde "...bu vaka, Türkiye'nin askeri cesaretinin ve büyük merkezi devletlere ait muharebe cephesinin tek vücut olduğunun bir delilidir" yorumu yer alıyordu. "Wolf Ajansı" da Osmanlı ordularının Batı Galiçya'ya gelişlerini olumlu bir şekilde duyurmuştu.[35] Budapeşte'deki gazeteler Osmanlı askerlerinin kahramanlıklarını överek, Osmanlı-Macar silah arkadaşlığına ve bu silah arkadaşlığının iki millet arasındaki samimi ilişkileri güçlendirici etkisine vurgu yapmışlardı. Bu haberler Osmanlı basını tarafından yakından takip ediliyor ve bazı makaleler Osmanlıcaya çevrilerek Osmanlı basınında yer alıyordu.[36] İki ülke arasındaki askeri dayanışmaya yönelik samimi ifadeleri Osmanlı gazetecilerinin yazılarından da takip etmek mümkündür. Örneğin 1916 yılının Eylül ayında cepheye giden Ahmet Emin Bey Osmanlı askerlerinin müttefik askerleriyle hakiki kardeşlermiş gibi münasebette bulunduklarını belirterek, samimi bir yazı kaleme almıştır.[37]

Edhem Eldem'in belirttiğine göre, bu dönemde müttefik orduları arasındaki dayanışma ve kardeşlik duyguları daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar ön plâna çıkarılmış ve uluslararası boyutta siyasi ve ideolojik bir proje olarak yürütülmüştür. Bu çerçevede basındaki yazıların yanı sıra, Waffenbrüderschaft'ı (Silah kardeşliği) destekleyecek görsel ve yazılı sembollerin üzerinde yer aldığı çeşitli hatıra madalyaları, armalar, rozetler, alamet ve iğneler imal edilmiştir. Ayrıca pek çok afiş, kartpostal ve resim basılarak halka dağıtılmış, böylece müttefik ordular arasında yürütülen askeri

---

[34] **Tanin**, 30 Teşrinisani 1916. Bu yazı Türkçeye çevrilerek Tanin gazetesinde "Galiçya'da Türkler" başlığı altında yer almıştır.

[35] Polish Foreign Policy, "Türkler Galiçya'da", http: // www.polonya.org.tr/ sec2-galicya.html, 26.10.2006.

[36] **Tanin**, 23 Ağustos 1916.

[37] **Tanin**, 8 Eylül 1916.

dayanışmanın kamuoyu desteğiyle beslenmesine çalışılmıştır.[38] Bu propaganda ve dayanışma faaliyetlerinin müttefik ülkeler arasındaki sosyal yakınlaşmaya da önemli katkılar sağladığı açıktır.

Nitekim savaşın ilerleyen dönemlerinde Osmanlı askerlerinin cephede Ruslara karşı kazandığı başarıların söz konusu dostluk ve dayanışma duygularını daha da perçinlediği görülecektir. Osmanlı askerlerinin imparatorluk topraklarını kendi öz vatanlarıymış gibi cesaretle savunmaları Avusturya-Macaristan halkı üzerinde minnet duyguları uyandırmış ve bu desteğe karşılık olarak cephedeki Osmanlı askerlerine bir "Hediye kampanyası" başlatılmıştır. Gelen hediyeler ve toplanan ianeler beklenenin çok üzerinde olmuştur. Yapılan tüm yardımlar Viyana'daki Harp Sergisinin Osmanlı pavyonunda sergilendikten sonra cephedeki Osmanlı askerlerine gönderilmiştir.[39]

Bu olumlu havanın yanı sıra Osmanlı askerlerinin gelişine temkinli yaklaşan hatta bundan endişe duyan bir kesimin var olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Tarihte pek çok kez Osmanlı ordularıyla çeşitli cephelerde karşı karşıya gelen Avusturyalıların şimdi Osmanlı askerleriyle birlikte Ruslara karşı aynı cephede savaşacak olmaları çok kolay kabul edilebilecek bir şey değildi. Bu durum bazı kişilerin kafasını karıştırmıştı. Bunlardan biri ileride İmparatorluk Meclis üyesi olacak Zdzislaw Lubomirska'nın eşi Prenses Maria Branicka Lubomirska idi. 31 Temmuz 1916 tarihinde Prenses, günlüğüne "Doğu Cephesine Avusturyalıların yardımına giden Türkler, gazetelerin de yazdığı gibi, Krakovi'de mola verdiler. Yoğun alkış tezahüratı içinde Wawel Sarayı'nı ziyaret ettiler. Dünyanın sonu geliyor. Her şey tepetaklak oluyor! Sözde Türkler Wolyn'da Hıristiyanlık ruhunu destekleyeceklermiş, ya Lawrow'u geri alırlarsa?" şeklinde endişe dolu notu düşüyordu.[40] Her şeye rağmen Osmanlı birlikleri, müttefik ordularına yardım için gelmişlerdi ve Avusturya'nın içinde bulunduğu tehlike göz önünde bulundurulduğunda onlara güvenmekten başka yapılacak bir şey olmadığı anlaşılıyordu.

---

38 Edhem Eldem, **İftihar ve İmtiyaz, Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi**, İstanbul, 2004, s. 436- 438.

39 **Tanin,** 26 Ağustos 1916.

40 Polish Foreign Policy, "Türkler Galiçya'da", http: // www.polonya.org.tr/sec2-galicya.html, 26.10.2006.

Savaş Döneminde Sağlık İşleri ile İlgili Ortaya Çıkan Aksaklık ve Hulusi Fuad (Tugay)'ın Viyana'ya Gönderilmesi

15. Kolordu 26 Temmuz'da General Kont Bothmer'in emrine girerek, karargahını Radoviseki'de kurdu. 19 Ağustos'ta Osmanlı ve Rus orduları ilk kez karşı karşıya geldiler. Rusların şiddetli topçu atışlarıyla başlayan çarpışmalarda her iki tarafın da kayıpları büyük oldu. Fakat asıl büyük muharebeler 2-6 Eylül ve 16 Eylül tarihleri arasında gerçekleşti. Ruslar zehirli gazı ilk kez bu dönemde kullanarak cephede üstünlük sağlamaya çalıştılar. Ciddi kayıpların verilmiş olmasına rağmen Ruslar Galiçya Cephesi'nde Osmanlı birliklerine karşı üstünlük sağlamayı başaramamışlardı. 17 Eylül 1916 tarihine kadar yapılan savaşlarda 15. Kolordu'nun kayıpları 95 subay, 7000 er olarak resmi kayıtlara geçmiştir.[41]

Şiddetli mücadelelerin devam ettiği dönemde ağır yaralı askerler doğrudan memleket içindeki hastanelere sevk edilmişlerdi. Osmanlı ordularının sağlık ile ilgili tüm işleri Avusturya Sağlık Kurulu tarafından yürütüldüğü için, Osmanlı Genelkurmayı önceleri yaralı ve hasta askerlerin nakilleri konusunda herhangi bir düzenlemeye gitmedi. Fakat bir süre sonra cephe gerisindeki hastanelere nakledilen Osmanlı askerlerinden haber alınamaması üzerine nakillerin belli bir organizasyona bağlı olmaksızın yapıldığı ortaya çıktı. Askerler Avusturya-Macaristan'daki çeşitli hastanelere gelişigüzel dağıtılmış, gerekli kayıtlar da düzenli olarak tutulmamıştı. Bunun üzerine Osmanlı Genelkurmay'ı karışıklığı gidermek ve askerlerin sağlık durumları hakkında sağlıklı bilgiler edinebilmek için 11 Ekim 1916'da Dr. Hulusi Fuad (Tugay) Bey'i[42] Viyana'ya gönderdi. Hulusi Fuad Bey "Avusturya-Macaristan Hastaneleri Müfettişi" ünvanıyla ülkedeki tüm hastanelerle irtibat kurarak, öncelikli olarak Osmanlı askerlerinin yerlerini ve sağlık durumlarını tespit edecekti. 15. Kolordu yetkilileri ve Viyana'daki Türk Büyükelçiliği de bu görevi sırasında Hulusi Fuad Bey ile koordinasyon içinde bulunarak, her türlü desteği sağlayacaktı.

Hulusi Fuad Bey Viyana'ya gelir gelmez çalışmalara başladı. Bir ay süren araştırmaların sonunda Osmanlı askerlerinin 30'dan fazla hastanede bulunduklarını tespit ederek, durumlarına ilişkin ayrıntılı bir rapor hazırladı. Raporda hastanelerin yerleri ve isimleri, askerlerin sağlık durumları,

---

41 Şenyol, a.g.e., s. 19.

42 Hulusi Fuad (Tugay) ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bedi N. Şehsuvaroğlu, **Hekim Bir Siyasimizin Portresi-Büyükelçi Dr. A. Hulûsi Fuad Tugay**, İstanbul, 1972.

hastanelerdeki bakım ve tedavi şekilleri ile Osmanlı askerlerinin yaşadıkları sıkıntılar ve yaşanan sorunlara dair çözüm önerileri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı. Hulusi Fuad Tugay'ın hazırladığı bu rapor ve yazışmalar[43] bize Galiçya'da bulunan Osmanlı askerlerinin cephe gerisinde yaşadıkları ile ilgili son derece önemli bilgiler vermektedir. Tüm bu resmi vesikalar incelendiğinde Avrupa'ya giden Osmanlı askerlerinin askeri tecrübelerin yanı sıra sosyal olarak da ilginç deneyimler kazandıkları ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiler bize savaşın çok da üzerinde durulmayan farklı bir boyutunu anlamamıza yardımcı olacak ilginç ve önemli ipuçları sunmaktadır.

Avrupa'daki Türk İmajı

Galiçya'da bulunan Osmanlı askerlerinin en önemli sorumluluklarından biri Türk imajını Avrupa'da en iyi şekilde temsil etmekti. Ahmed Emin Bey Tanin gazetesindeki bir yazısında Osmanlı askerlerinin Avrupa'ya yalnız Ruslarla çarpışmak için gelmediklerini, Avrupalılar arasında Osmanlılar hakkında hüküm süren yanlış fikirlerle de mücadele etmek görevini üstlendiklerini belirtiyordu.[44] Ahmet Emin Bey'in Viyana'da savaş muhabiri olarak bulunduğu dönemde en çok dikkatini çeken şey Avrupalılarda olumsuz bir Türk imajının yerleşmiş olmasıydı. Fakat bunun daha çok Osmanlılardan kaynaklandığı düşünülüyordu. Osmanlılarda Avrupalılar aleyhine şiddetli bir hissiyatın olduğu, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Avrupalıların hayatlarının ve mallarının güvende olmadığı ve Osmanlılar ile yakın ticari ilişkilerde bulunmanın mümkün olmadığı yönünde yerleşmiş önyargılar mevcuttu.[45] Osmanlı askerlerinden beklenen şey, işte bu olumsuz imajı ve yanlış önyargıları ortadan kaldıracak şekilde ülkesini temsil etmesiydi. Dolayısıyla yemeden içmeye, insan ilişkilerine ve günlük yaşama dair her türlü davranışlarına dikkat etmeleri ve bilhassa dış görünüşlerine özen göstermeleri askerlere sıklıkla tembih ediliyordu. Bu durum tahmin edileceği gibi özellikle cephe gerisindeki askerler için çok daha büyük önem taşımaktaydı. Fakat çarpışmaların başlamasından kısa bir süre sonra askerlerin memleket hastanelerine düzensiz bir şekilde sevk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan karışıklık, askerlerin bu yöndeki denetimini de zorlaştırmıştı. Askerlerle ilgili istihbarat ve organizasyonu sağlamak için görevlendirilen Hulusi Fuad Bey'in

---

[43] **İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi**, Büyükelçi Hulûsi Fuad Tugay Dosyası. (Bundan sonraki dipnotlarda bu belgeler "**Tugay Dosyası**" kısaltması ile verilecektir).

[44] **Tanin**, 16 Eylül 1916.

[45] **Tanin**, 20 Eylül 1916.

Genelkurmay'a gönderdiği raporda askerlerin bulundukları hastanelere uyumu ile ilgili ciddi sıkıntılar yaşandığı anlaşılmıştı. Üstelik bazı hastanelerde disiplin ve yolsuzluklarla ilgili problemlerin olduğu öğrenilmişti. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanlığı tarafından 15. Kolordu Kumandanlığı'na söz konusu sorunları ortadan kaldırmak için 11 Kanunuevvel 1332 (24 Aralık 1916) tarihinde iki ayrı yönerge gönderildi.[46]

Oldukça ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış olan bu yönergelerde hastanelerdeki durum, askerlerin maaşları ve diğer harcamalar, hastane içinde ve dışında askerlerin giyeceği kıyafetler ele alınarak, hastanedeki askerlere yeni düzenlemeler getiriliyordu. En çok üzerinde durulan konular ise kıyafet ve disiplinle ilgili düzenlemelere ilişkindi. Örneğin 13 maddeden oluşan ilk yönergenin birinci maddesinde; "memleket hastanelerinde tedavi altında bulunan Osmanlı askerlerinin hastane dışında dolaşması tamamen yasaklanmıştır" ibaresi yer alıyordu. Buna göre temiz hava ve ışık almak üzere hastane kıyafeti ile dolaşmasına izin verilen hastalar, yalnız hastanece belirlenmiş sınırlı sahalarda gezinebileceklerdi. Hastane kıyafeti ile gezilebilecek sahanın dışına çıkmasına müsaade edilen askerlerin ise düzgün askeri kıyafetler giymesi mecburiydi. Bu askerlere müsaade verilmeden önce askeri kıyafetlerinin tedarik edilebilmesi için önce Kolordu Başhekimliği'ne başvurulacak, Başhekimlik bir mazbata ile bu ihtiyaçları haber verecek, tabur kumandanı ve daha büyük rütbedeki kumandanlar da gerekli eşyaları emin bir vasıta ile gerekli hastanelere göndereceklerdi. Hastanelerde elbiselerin hastaların yanında bırakılmaması ve özel bir yerde muhafaza edilmesi gerekiyordu.

Öte yandan aynı karışıklığın tekrar yaşanmaması ve cephe gerisindeki hastanelere gönderilen askerlerin kimliklerinin tespiti için yanlarında bir tarafı Türkçe, diğer tarafı Fransızca olarak düzenlenmiş hüviyet cüzdanlarını bulundurmaları zorunlu tutuluyordu. Ayrıca Müfettiş Hulusi Fuad Bey'in Osmanlı askerlerinin yattığı hastaneleri sık sık (her hastaneyi hiç olmazsa on günde bir) teftiş etmesi, tesadüf edeceği yolsuzlukları ve bunlara ilişkin çözüm önerilerini, hastaların taleplerini bir rapor şeklinde düzenleyerek, her ayın on beşinde düzenli olarak Kolordu'ya bildirmesi isteniyordu. Bununla birlikte yönergede Osmanlı ordusuna mensup her ferdin arkadaşına iyi ve kötü hareketinin "umuma şamil" olduğuna dikkat çekilerek, herkesin davranışlarına

[46] **Tugay Dosyası**, no: 26 /a.

çok dikkat etmesi gerektiği belirtiliyor ve buna riayet etmeyenlerin mutlaka kolorduya ihbar edilmeleri isteniyordu.[47]

Hastanelerdeki düzenlemelere ilişkin talimatnamelerin ardından Osmanlı Genelkurmayı 29 Kanunuevvel 1332 (11 Ocak 1917) tarihinde "Hastanelerde Osmanlı Zabitanının Vezaifine Dair" bir talimat hazırlamıştır. Bu talimatnamede disiplinle ilgili her türlü durum ele alınarak, ne tür cezaların verileceği ele alınmıştır. Dikkati çeken ve tekrarlanan madde ise askerlerin hastane dışına çıkması gerektiğinde mükemmel surette hazırlanarak, temiz, nazik ve kurallara uygun şekilde üniformalarını giymeleri, perişan bir kıyafetle asla dışarı çıkmamalarını belirten maddedir.[48]

Yazışmalar incelendiğinde gönderilen yönergelerin uygulamaya geçirilmesinde ciddi zorlukların yaşandığı anlaşılmaktadır. Nisan ayının sonlarında Hulusi Fuad Bey'in Pertev Paşa'ya gönderdiği rapor bu konuda yaşanan sıkıntıyı açıkça ortaya koymaktadır. Hulusi Fuad Bey Viyana ve Budapeşte'ye yetersiz teçhizatla gelen askerlerin, dinlenme bakımından yürüyüş ve gezintiye ihtiyaç duydukları fakat uygunsuz kıyafetler nedeniyle, kaldıkları süre boyunca, hastaneden dışarıya çıkamadıklarını dile getirmektedir. Bu yüzden Fuad Bey, Pertev Paşa'dan rehabilite sürecini geçiren askerlere, her bir kente ayrı olmak üzere, 500'er adet levazım malzemesi gönderilmesi için bizzat girişimde bulunmasını talep etmektedir.[49]

Osmanlı Askerlerinin Hastane Dışındaki Sosyal Hayatları

Galiçya Cephesi'ne takviye kuvvet olarak gönderilen 15. Kolordu birlikleri cephede şiddetli Rus taarruzlarına karşı mücadele ederken, ağır yaralı ve hasta askerlerin sevk edildikleri cephe gerisindeki hastanelerde farklı bir sosyal yaşam dikkati çekiyordu. Osmanlı askerleri bir yandan kültürel aktiviteler ve çeşitli eğitim programları ile desteklenirken, diğer yandan da askerliğin gereği olan askeri eğitimlerle cephe gerisindeki zamanlarını değerlendiriyorlardı.

Kültürel aktiviteler çerçevesinde, büyük şehirlerdeki hastanelerde yatan askerler manevi açıdan şehrin imkânlarından yararlanmaları için haftada bir kez tramvaylı şehir gezisine çıkarılmış, şehrin muhtelif sur ve müzeleri ziyaret ettirilmiş, tiyatro, sinema ve halk operalarına götürülmüştür. Geziler her

---

47 **Tugay Dosyası**, no. 26 /a.
48 **Tugay Dosyası**, no. 64. (Bkz. EK 1).
49 **Tugay Dosyası**, no. 49.

seferinde düzenli olarak bir yemekle ve bir sinema ile sonlandırılmıştır. Bu kültür gezilerine ilişkin bir örneği Hulusi Fuad Bey'in 8 Ocak 1917'de Viyana Landesverband für Fremdenverkehr'e (Viyana Seyahat İşletmeleri Bölge Birliği) gönderdiği bir yazıda görmek mümkündür. Fuad Bey yazısında Viyana'daki Yaralılar İyileştirme Evi'nde bulunan Osmanlı askerlerinin şehirde kalmanın nasibinden faydalanmaları gerektiğini dile getirerek, güzel bir gezi programı hazırlamıştır. Bu çerçevede opera, sinema ve son olarak da tiyatro için 50'şer adet giriş bileti almaya karar verdiklerini, askerlere silah müzesi, askeri müze, ziraat ve de güzel sanatlar müzesini gezdireceklerini ve herkesin bahsedilen yerleri en az bir veya iki kez ziyaret etme imkanına kavuşmasının planlandığını dile getirerek, yetkililerden kendisine gerekli iznin ve kolaylığın sağlanmasını istemiştir.[50] Hulusi Fuad Bey'in talepleri olumlu karşılanmış ve Volksoper binasındaki etkinlikler için 60 ilâ 80 Heller (Şilingin kuruş ölçüsü) karşılığında haftalık 30 bilet, ayrıca Çarşamba günleri için "Variyete Schuhmann" adlı gösteriye bedava 50 adet bilet sağlanmıştır. Silah, mobilya ve mermi üretimi yapan fabrikalara düzenlenmek istenen geziler ise fabrikaların savaş sırasındaki iş yoğunluğu sebebiyle yapılamamış,[51] onun yerine Osmanlı askerlerine silah müzesi, askerî müze ve ziraat müzesi gezdirilmiştir.

Bu ziyaretler sırasında, tıpkı hastanelerde olduğu gibi, Türk imajının olumlu olarak algılanması için askerlerin dış görünüşüne azami dikkat gösterildiği dikkat çekmektedir. Örneğin Viyana ve Peşte Nekahâthanelerinde kalan askerlerin gruplar halinde şehir gezisine çıktıkları esnada eski kabalak ve kıyafetlerle gezdikleri için garip bir görüntü oluşturdukları belirtilerek, Galiçya'daki Asakir-i Osmaniye'ye Muavenet Cemiyeti'nden, her iki nekahâthaneye yalnız asker gezmeye çıkarıldığı zaman giyilmek üzere beş yüzer kabalak ve dolağın gönderilmesi istenmiştir. Cemiyetten yanıt alınamaması üzerine aynı talep Viyana Başkonsolosluğu'na da yapılmış, sonunda elbise, fotin, kabalak, dolak gibi levazımat mümkün mertebe nekahâthanenin mensup olduğu alaylardan tedarik edilmiştir.[52]

Hulusi Fuad Bey'in başkanlığında Osmanlı askerleri için düzenlenen kültürel faaliyetlerin yanı sıra, Avusturya Genelkurmayı'nın direktifleriyle silah kardeşliğini ve kültürel yakınlaşmayı perçinlemek amacıyla çeşitli organizasyonlar da yapılmıştır. Bunlardan en kapsamlı olanı Kraliyet Ordu

---

50 **Tugay Dosyası**, no. 37.
51 **Tugay Dosyası**, no. 38. (Bkz. Ek 3).
52 **Tugay Dosyası**, no. 11.

Komutanlığı tarafından yaralı ve tedavi gören 650 Osmanlı askeri yararına 10 Mart 1917'de Mittlerer Konzerthaussaal'de öğle sonrası yapılan etkinliktir. Program Avusturya Millî Marşı ve Türk Millî Marşı[53] ile açılmakta, hemen arkasından "Cesur Müttefik Türk Orduları Galiçya'da" adlı bir savaş filmi gösterime girmektedir. Ardından Beethoven'dan parçalar ve Mozart'ın Türk Marşı, Avusturya millî marşları, opera ve valsleri ile millî birlik ve dayanışma duyguları ön plana çıkarılmaktadır. Etkinlik Karl Komzak'ın "Dük Albrecht Marşı" ile sona ermiştir.[54] Cephe gerisindeki sosyal yaşamın bir parçası da eğitim faaliyetleri idi. Hasta askerlerin tedavisi devam ederken diğer yanda hastanelere bitişik olarak kurulan baraka ya da pavyonlarda askerlere hem hijyen hem de Almanca dersleri veriliyordu. Hijyen ile ilgili dersler, konferanslar şeklinde, Pazartesi ve Salı günleri 200 kişilik bir salonda veriliyordu.[55] Almanca dersleri ise çok daha küçük gruplara haftada iki gün, ikişer saat olarak düzenlenmişti. Almanca derslerinin öğretimi Avusturya subaylarının eşleri tarafından büyük ilgi görmüş ve bazı subay eşleri bu işi gönüllü olarak yapmıştır. Osmanlı askerlerinin yaşadığı tercüman sıkıntısına bir çözüm olarak düşünülen Türkçe-Almanca derslerinin en önemli adresi, Viyana'da 11 numaralı Yedek Hastanesi'ne bağlı "Gaziler Okulu" olmuştur.[56]

Askerleri toplumsal hayata kazandırma ve kültürel altyapı kazandırma çabalarının yanı sıra, orada bulunma amaçlarına uygun olarak erlerin askeri

---

53 II. Mahmud'dan itibaren tahta çıkan hemen her Osmanlı padişahı kendi adına bestelenen marşları resmi marş olarak kabul etmiştir. Guiseppe Donizetti'nin II. Mahmud adına bestelediği "Mahmudiye Marşı", ve Abdülmecid için bestelediği "Mecidiye Marşı", Guatelli'nin Abdülaziz için bestelediği "Aziziye Marşı", Necib Paşa'nın II. Abdülhamid için bestelediği "Hamidiye Marşı" ve Italo Silvelli tarafından Sultan Reşad için bestelenen "Reşadiye Marşı" padişahların cülus törenlerinin ardından resmi marş olarak ilan edilip, merasimlerde ve resmi törenlerde çalınmıştır. Fakat bu geleneğin dışına çıkarak, kendisinden önceki padişahların marşlarını resmi marş olarak kabul eden istisna Osmanlı padişahları da bulunmaktadır. Örneğin V. Murad babası Abdülmecid için Donizetti'nin bestelemiş olduğu "Mecidiye Marşı"nı, Sultan Vahidettin ise dedesi II. Mahmud için yine Donizetti tarafından bestelenen "Mahmudiye Marşı"nı kendi dönemlerinin resmi marşı olarak kabul etmişlerdir. Galiçya Cephesi'nde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Osmanlı askerleri için düzenlediği bu etkinlikte hangi marşın "Türk Millî Marşı" olarak çalındığı belgelerde yer almamaktadır. Dönem dikkate alındığında Italo Silvelli'nin Sultan Reşad için bestelediği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun "resmi marşı" olarak kabul edilmiş olan "Reşadiye Marşı"nın çalındığı düşünülebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Süha Umur, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Resmi Marşlar (Padişah Marşları)", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 35, Kasım 1986, s. 5-9 ve Lütfi Simavi, **Son Osmanlı Sarayı'nda Gördüklerim**, İstanbul, 2004, s. 35-36.

54 **Tugay Dosyası**, no. 47. (Bkz. Ek 4).

55 **Tugay Dosyası**, no. 38.

56 **Tugay Dosyası**, no. 43-44.

hayattan kopmamaları için ayrı bir program uygulanıyordu. Genellikle hastane ve nekahathanelerin yanında karargah haline getirilen binalarda her gün sabah akşam spor ve nişan alma eğitimleri, karanlıkta ilerleme ve mesafe ölçme eğitimleri ile saat öğrenme gibi dersler büyük bir disiplin içinde devam ettiriliyordu.[57]

Örneğin; 17 Kanunuevvel 1332 (30 Aralık 1916) tarihinde Erkân-ı Harbiye Reisi tarafından 15. Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen bir yazıda; 15. Kolordu askerleri için Viyana ve Budapeşte'de birer nekahathane tesis edildiği ve burada nekahette bulunan Osmanlı askerlerinin talim ve terbiye edilmesine karar verildiği bildirilmiştir. Bu iş için Viyana Nekahathanesi'ne inzibat zabiti olarak Mülazım-ı Evvel (Üsteğmen) Dursun ve Budapeşte Nekahathanesi'ne de mülazım-ı evvel Mehmet Asım Efendi gönderilmiştir. Fakat kadro ile ilgili eksiklikler sebebiyle askerlerin talimlerine hemen başlanamamıştır. Mehmet Dursun Efendi'nin Kumandanlığa gönderdiği raporda; Viyana Nekahathanesi'nde 200 ile 700 arasında asker bulunduğu ve bu miktardaki bir asker grubunu eğitecek yeterli subay olmadığı için talim ve terbiye konusunda büyük zorluk çekildiği bildirilmiştir. Benzer bir durumun Budapeşte Nekahathanesi'nde de olduğu anlaşılmaktadır. Bu rapor üzerine 15. Kolordu Kumandanlığı ile Erkan-ı Harbiye Reisi arasındaki yazışmalarla, gerekli kadronun 15. Kolordu depo alayından karşılanmasına karar verilerek, Osmanlı askerlerinin talim ve terbiyesi ile ilgili sorun çözüme kavuşturulmuştur.[58]

Nekahat dönemindeki askerlerin eğitimleri yine Kumandanlık tarafından hazırlanıp gönderilen eğitim programlarına uygun olarak yapılmaktaydı.[59] Ayrıca askeri eğitimler 15. Kolordu Kumandanlığı tarafından gönderilen subaylar tarafından belirli aralıklarla teftiş edilmekteydi.[60]

Askerin Haberleşmesi İçin Yapılan Yardımlar

15. Kolordu'nun Galiçya'ya gönderilmesi ile ilgili anlaşmada askerlerin nakil sırasında ve sonrasındaki posta işlerinin müttefik ülkeler tarafından karşılanmasına karar verilmiştir. Savaş başladıktan sonra cephede haberleşme ile ilgili herhangi bir sorun olmamasına rağmen, cephe gerisindeki hastanelerde bulunan askerlerin bir çoğu ilk zamanlar aileleriyle hiçbir şekilde

---

57 **Tugay Dosyası**, no. 28. (Bkz. EK 5).
58 **ATASE**, BDH., Klasör: 4385, Dosya: 132 (16.9 1332- 02.01.1332).
59 **Tugay Dosyası**, no. 12.
60 **Tugay Dosyası**, no. 13.

haberleşememişti. Posta işlerindeki bu sorun askerlerin maneviyatını önemli ölçüde etkiliyordu. Bunu göz önünde bulundurarak, "Galiçya'daki Asakir-i Osmaniye'ye Muavenet Cemiyeti", Avusturya-Macaristan hastanelerinde tedavi gören askerlere memleketlerindeki aileleriyle irtibat kurabilmeleri için yardımda bulunmaya karar verdi. Bunun için çeşitli hastanelere zarflı mektup kağıtları dağıtıldı. Kağıtların üst kısmında gönderilen hastanenin adı ve amblemi, zarflarda ise yardım cemiyetinin adı ve açık adresi basılmıştı. Askerler mektuplarını bu kağıtlara yazacaklar, cemiyet de mektupları ailelerine iletecekti. Bu şekilde posta işlemlerinin düzenli bir şekilde yürütülebilmesi mümkün olacak, ayrıca tek tek her askerin kesin tespiti ve durumuna ilişkin gerekli bilgilerin toplanması sağlanabilecekti.[61] Cemiyetin yaptığı bu düzenleme ile askerlerin haberleşme sıkıntıları büyük ölçüde giderilmiş, böylece askerlerin moralleri gözle görülür şekilde düzelmiştir.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sonuçları itibariyle, bütün Avrupa'da olduğu kadar, XX. yüzyıl Türk tarihi açısından da önemli bir tarihsel değişimi ifade eder. Bu savaşta Osmanlı Devleti; Doğu Cephesi, Irak-Suriye-Filistin Cephesi, Çanakkale Cephesi ve Avrupa Cephesi olmak üzere dört ayrı cephede savaşmıştır. Bu makalenin amacı müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na yardım amacıyla Galiçya Cephesi'ne gönderilen ve üzerinde çok az araştırma yapılan Osmanlı askerlerinin durumlarını, savaş içindeki etkinliklerini ve cephe gerisindeki deneyim ve kazanımlarını tarihsel bir bakış açısından gün ışığına çıkarmaya çalışmaktır.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı askerleri, Galiçya'da Avusturya-Macaristan ve Alman askerleri ile birlikte Rusya'ya karşı savaşmışlardır. İlk olarak 19 Ağustos 1916'da Rus taarruzu ile karşılaşan Osmanlı birlikleri, General Kont Bothmer'in komutası altında 16 Ağustos 1917'ye kadar cephede mücadele etmişlerdir. Yaklaşık bir yıl süren bu mücadelede Ruslar şiddetli saldırılarına rağmen önemli bir başarı sağlayamamış ve bulundukları sınırdan daha içerilere ilerlemeleri mümkün olmamıştır. Bu sırada Rusya'da Bolşevik İhtilali'nin çıkması, savaşın sonucunu belirleyici bir rol oynamıştır. İhtilalin etkisinin kısa sürede savaş alanına yansıması üzerine çarpışmalar bazı muharebe alanlarında kesilmiş ve cephede yer yer dostluk havası esmeye başlamıştır. Rusların Temmuz ayından itibaren geri çekilmeye başlaması üzerine, 15. Kolordu'nun da görevini tamamladığına karar verilmiş ve 1917 yılının Ağustos ayında Osmanlı

[61] Tugay Dosyası, no. 41.

askerleri geri dönmeye başlamıştır. 15. Kolordu birliklerinin cepheden ayrılmasından sonra da Galiçya'da savaş devam etmiş, sonunda müttefiklerin başarılı olması ile Brest-Litovsk Antlaşması imzalanarak cephe tamamen kapatılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Galiçya'ya yaklaşık 33.000 kişilik bir takviye kuvvet gönderdi. Galiçya'ya asker gönderme kararı o dönemde gerek kamuoyunda gerekse devlet ve askeri yetkililer arasında büyük fikir ayrılıklarına sebep oldu. Konu uzun süre tartışıldı ve dönemin basınında geniş yer buldu. Söz konusu tartışmalar öncelikli olarak müttefik ülkelerin Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne verdiği askeri önemi ve bu çerçevede Osmanlı Devletini nasıl konumlandırdıklarını anlamamız açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Galiçya Cephesi'nde savaşan askerler askeri sorumluluklarının yanı sıra kendi ülkelerini Avrupa'da en iyi şekilde temsil etme görevini de üstlenmişlerdi. Görünüşlerinden davranışlarına, yeme-içmelerinden konuşmalarına kadar her hareketlerinin Türk imajını olumlu yönde temsil etmeye yönelik mesajlar içermesi gerekiyordu. Bilhassa Enver Paşa'nın bu konuda son derece hassas olduğu anlaşılmaktaydı. Alman Genelkurmay Başkanlığı Osmanlı Devleti'nden askeri destek istediği zaman Enver Paşa tüm muhalif fikirlere rağmen, bu teklifi büyük bir fırsat olarak değerlendirerek kabul etmişti. Çünkü XVIII yüzyıldan beri Avrupa'nın yardımına ihtiyaç duyan Osmanlı Devleti'nin şimdi Avrupa'nın en büyük imparatorluklarından birinin yardımına koşması manevi açıdan büyük bir tatmin ve güven duygusu yaratabilirdi. Üstelik kısa bir süre önce biten Çanakkale Savaşları dolayısıyla Avrupa kamuoyunda Osmanlı ordularının başarısı ile ilgili güzel haberler yer alıyordu. Bu teklifin tam bu tarihlere denk gelmesi bulunmaz bir fırsat olarak görülebilirdi. Yardım kararı müttefiklerde ve hatta Avrupa'da Osmanlı askerine olan saygı ve güveni arttırabilir, Osmanlı-Avusturya ilişkilerini çok daha iyi bir düzeye getirebilirdi. Ayrıca Osmanlı askerlerinin askeri yeteneklerinin yanı sıra sergileyecekleri örnek davranışlar, Avrupa'da Osmanlılara karşı yıllardan beri süregelen önyargıları ve olumsuz Türk imajını değiştirebilirdi. Tüm bu ihtimaller göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı Devleti adına son derece önemli kazançlar elde edebilmek mümkün görünüyordu. Üstelik bu kazançlar, savaşın ittifak devletlerinin lehine sonuçlanması durumunda, Osmanlı Devleti'nin müttefikleriyle yapacağı pazarlık şansını arttırabilirdi. Enver Paşa ve kararı onaylayan yetkililer Avrupa'ya asker gönderme konusunu bu ihtimaller üzerinde değerlendiriyorlardı. Dolayısıyla gerek kadro seçiminde

gerekse askeri hazırlıklarda büyük titizlik gösterildi. Kısa sürede tüm olanaklar seferber edilerek, Galiçya'ya gönderilecek birliklerin eksikleri giderilmeye çalışıldı. Ayrıca Osmanlı ordularının Avrupa'da olumlu bir imaj yaratması için tüm askerlere ve subaylara görgü kurallarına ilişkin dersler verildi. Diğer cephelerde savaş olanaksızlıklara rağmen tüm hızıyla devam ederken, 15. Kolordu için yapılan bu düzenlemeler bilhassa karara muhalif kesimler tarafından çok eleştirildi.

Osmanlı askerlerinin Galiçya cephesine gittikten sonra, Türk imajını olumlu yönden tanıtmaları için azami dikkat ve çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Organizasyon ve iletişim eksikliğinden kaynaklanan sorunlar Genelkurmay Başkanlığı tarafından ciddiyetle ele alınmış ve olumsuzlukların giderilmesi için yaptırımları ağır emirler yayınlanmıştır. Bunların arasında kılık kıyafete yönelik düzenlemelerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bilhassa cephe gerisindeki hastanelerde yaşanan olaylar, askerlerin sosyal hayattaki davranış ve tutumları günü gününe rapor edilerek, yetkililer tarafından takip edilmiştir. Söz konusu hassasiyetin "Avrupa'ya hoş görünme" ve "Avrupalı gibi olma" çabalarından kaynaklandığı düşüncesi doğmaktadır. Hulusi Fuad (Tugay) tarafından belgelenen resmi yazışma ve evraklar bize bu konuda önemli bilgiler sunmaktadır.

Galiçya Cephesi'nde Osmanlı askerlerinin elde ettiği tecrübeler sadece cephede yaşanan askeri deneyimlerle sınırlandırılamaz. Cephe gerisindeki sosyal yaşam, her şeyden önce, Osmanlı askerlerine Avrupai yaşam tarzını yakından görebilme şansını kazandırmıştır. Şehir turları, müze ve fabrika ziyaretleri, konserler Osmanlı askerlerinin Avrupa'nın modern şehir yaşamını tanımalarına ve Avrupa kültürünü anlamalarına olanak sağlamıştır. Ülkelerine döndükten sonra bu askerlerin, yaşadıkları deneyimler çerçevesinde, modern Osmanlı devletinin kurulmasına ve yenileşme çabalarına katkı sağladıkları açıktır. Galiçya'ya gönderilen birliklerin askeri kabiliyeti yüksek, yabancı dil bilen, deneyimli ve seçme subaylardan oluştuğu düşünülürse, bu subayların ülkeye geri döndükten sonra bulundukları mevkilerde, modernleşme çabalarına herkesten çok destek verdikleri söylenebilir. Türk modernleşme sürecine bu kadroların rolü ve katkıları ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınmalı ve modernleşme hareketleri bu bağlamda farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir.

Galiçya Cephesi'ndeki bir diğer önemli nokta da; resmi düzeyde yürütülen "silah kardeşliği" propagandası ile her iki toplumun askeri ve sosyal düzeyde yakınlaşmasını sağlamaya dönük çabalardır. Birinci Dünya Savaşı'na

kadar olan dönemde Osmanlı'nın Avrupa ile ilişkileri; eğitim amacıyla Avrupa'ya öğrenci gönderme, modernleşme projesi çerçevesinde devlet yetkililerinin gönderilmeleri ya da diplomatik temaslara yönelik olarak sürdürülmüştü. Oysa Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik anlaşmalarına uygun olarak Osmanlı Devleti bu kez Avrupa'ya takviye kuvvetlerini gönderiyordu. XVII. yüzyıla kadar Avrupa'yı fethetme siyaseti ile Viyana kapılarına kadar gelen Osmanlı orduları, bu kez Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun topraklarını korumak için hazırlanmaktaydı. Böyle bir gelişme her iki ülkenin toplumlarının kollektif hafızalarında yer etmiş olan tarihsel önyargı ve kabullerin yeniden ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu dönemde imparatorluk çatısı içinde bir arada bulunan Avusturya ve Macar halklarının her biri için bile Türk imajı farklı algılanıyordu. Osmanlı ordularının yardım amaçlı gelişi askeri bir zorunluluktan kaynaklanıyor olsa da bu gerçeğin halka iyi şekilde anlatılması ve kabul ettirilmesi gerekiyordu. Aynı şekilde Osmanlı askerlerine de yabancı bir ülkede savaşmalarını anlamlı kılacak manevi bir görev duygusunun aşılanması büyük önem taşıyordu. Bu yüzden savaş boyunca müttefik ordular arasındaki dayanışma ve kardeşlik duygularına yönelik yürütülen propaganda faaliyetleri büyük önem kazandı ve ilk kez bu faaliyetler uluslararası boyutta yürütüldü.

Öte yandan ağır yaralı ve hasta oldukları için cephe gerisindeki hastanelere sevk edilen ve organizasyon bozukluğu nedeniyle sağlık ve haberleşme konusunda büyük sıkıntılar yaşayan Osmanlı askerlerine çeşitli yardım kampanyaları düzenlendi. Osmanlı Genelkurmayı'nın yaptığı düzenlemelerin yanı sıra, Galiçya Cephesi'ndeki Osmanlı askerlerine yardım etmek amacıyla Avusturya-Macaristan'da yaşayan Osmanlılar geniş bir yardım kampanyası başlattılar. Bu kampanyaya Avusturya ve Macaristan halkı da büyük destek verdi. Ayrıca savaşı izlemeye gelen gazetecilerin girişimiyle benzer bir yardım kampanyası Osmanlı Devleti'nde de başlatılarak, iki taraflı olarak yürütüldü. Sivil inisiyatifle yapılan bu girişimlere her iki devletin yetkililerinden de tam destek geldi. Bu tür çalışmalar iki ülke halkalarının yakınlaşmasında önemli bir etken oldu.

Galiçya Cephesi'ndeki Osmanlı askerleri aldıkları görevi başarıyla yerine getirmişlerdir. Savaşın genel sonuçlarının yanı sıra Galiçya Cephesi'nde ve cephe gerisinde yaşananlar savaşın toplumlar ve bireyler üzerinde ne denli tesirli olabileceğini ve savaşın insani boyutunun da siyasi boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na yardım amacıyla bir askeri kolordu gönderdi. Müttefikler arası antlaşmaya göre; Galiçya Cephesi'ne gidecek olan bu Osmanlı ordusunun sağlık ve haberleşme ile ilgili işlerini Avusturya-Macaristan Genelkurmayı organize edecekti. Fakat savaş başladıktan sonra düzensiz organizasyon yüzünden, sağlık ve haberleşme alanındaki faaliyetler aksayarak, bazı problemlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Bunun üzerine Osmanlı Genelkurmayı Viyana'ya müfettiş olarak Hulusi Fuad Tugay'ı atayarak, sorunların çözümlenmesini istedi. Hulusi Fuad Tugay yaptığı incelemeler sonucunda Osmanlı askerleri ile ilgili ayrıntılı bir rapor hazırladı. Ayrıca cephe gerisindeki Osmanlı askerleri için bazı sosyal ve kültürel organizasyonlar hazırlayarak, uygulamaya koydu. Osmanlı askerleri bu faaliyetler sayesinde Avrupa'daki modern yaşam tarzını yakından tanıyarak, önemli tecrübeler edindiler. Bu makale Hulusi Fuad Tugay'ın titizlikle tuttuğu bu rapor ve belgelerden yararlanılarak hazırlandı. Makalenin amacı, Galiçya Cephesi'ndeki Osmanlı askerlerinin yaşayışlarını ve deneyimlerini mercek altına alarak, savaşın bilinmeyen yönlerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Galiçya Cephesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı birlikleri, Hulusi Fuad (Tugay).

ABSTRACT

The Ottoman Empire sent Turkish troops to the Austria-Hungarian Empire to help in the First World War. Actually the Ottoman Empire had close contacts with Austria-Hungary, mainly in educational and commercial fields, since its foundation. During the First World War period these contacts turned into military co-operation because of the alliance. According to the treaty of alliance, when the Ottoman soldiers went to Galician Front, their medical and communication services would be organized by the Austria-Hungarian General Staff. But these services weren't provided regularly due to bad organisation and therefore some problems occurred. Thus, the Ottoman General Staff appointed Hulusi Fuad (Tugay) as an inspector to solve these problems. Tugay went to Vienna and prepared a detailed report about the health conditions of the Turkish soldiers. Furthermore, he began to organize social and cultural activities for the

Ottoman soldiers who were being treated in the Austria-Hungarian hospitals. In this period the Ottoman soldiers had considerable experiences concerning the modern European life. Tugay's report and documents present valuable information about the Ottoman soldiers in Galicia during the war. This article will be based on these Tugay's documents and also help us to have a better understanding of an unknown aspect of the war.

Keywords: The First World War, Galician Front, The Austria-Hungarian Empire, Ottoman soldiers, Hulusi Fuad (Tugay).